

poterit ut homo aliquis dicat Sioni rem tam novam et tam admirandam, et inauditam a seculo: « Et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus, » id est, numquid significabit aliquis ipsi Sion, « quod homo natus sit in ea, » et ipse idem fundaverit eam, cum sit Altissimus? Hanc tam evidentem prophetiam nonnulli eum Judaeis obsecrare mituntur. Sed nos majorem fidem habemus SS. Patribus, quam omnibus Judaeis. Quod attinet ad verba, illud, *numquid*, in hebraeo est *et*, sed fortasse textus hebraicus corruptus est vitio scriptorum, et pro *vau*, legendum est *he*, quod significat, *numquid*. Ceterum citiamis maneat particula *et*, idem est sensus, si accipiatur per modum interrogandi: idem est enim: *Et Sioni dicit homo? et numquid Sion dicit homo?* In textu graeco non habetur *numquid*, neque *et*, sed *mater*, et sic legit S. Augustinus: *Mater Sion dicit homo*. Sed B. Hieronymus in Commentario aperte docet textum graecum esse corruptum, et Septuaginta veritate vari, quod est, *numquid*, sed ab aliquo sciolo additum esse *et*, et factum esse *vitium*. Illud, *Sion*, est in casu dandi, ut ex articulo hebraico notum est, et etiam ex eo quod verbum *dicit* in hebraeo est generis masculini, et Sion est generis feminini. Itaque homo dicit Sioni, non ipsa Sion dicit. Illud, *dicit*, in hebraeo est *שמע* *teamar*, dicitur; sed remotis punctis eadem litterae faciunt *iomar*, quod significat *dicit*, et sic legerunt Septuaginta, qui verterunt *ipsa dicit*. Illud, *homo et homo*, Rabbini, et qui eos sequuntur, ita conjungunt, ut sensus sit, *homo et homo*, id est, multi homines. Sed in textu hebraico et graeco primum *homo* conjungitur cum verbo *dicit*, ut sensus sit: Dicit homo ad Sion; alterum *homo* conjungitur cum verbo *natus est*, et haec est vera interpretatio et lectio; neque debemus propter Rabbiorum glossas pervertere textum, et relinquere Patrum expositionem. Illud *et*, cum dicitur: « Et homo natus est in ea, » potest accipi pro *quia*, ut sepiissime alias in Scripturis. Si quis querat quomodo Christus dicatur natus in Sion, cum constet eum esse in Bethlehem, respondebimus hoc loco per Sion significari Ecclesiam, sive populum Dei; Christum autem natum esse secundum humanitatem in populo Dei, sive in Ecclesia, quae coepit in Abel; cujus Ecclesiae ipse est conditor secundum divinitatem. Addimus recte etiam posse dici, Christum natum esse in Sion, ratione parentum suorum, Davidis, Salomonis et aliorum, qui sedem suam posuerunt in Sion.

Christus quomodo natus sit in Sion?

Vers. 6.

6. DOMINUS NARRABIT IN SCRIPTURIS POPULORUM ET PRINCIPUM: HORUM QUI FUERUNT IN EA.

Respondet ad interrogationem quae dixerat: « Numquid Sion dicit homo? » dicit enim Propheta Dominum ipsum hoc dicturum, imo scripturam ad aeternam memoriam in libro, in quo scribit populos et principes populorum, qui per novam nativitatem fuerunt in ipsa civitate. « Do-

minus, inquit, narrabit, » id est, annuntiabit quod in Sion natus sit homo, qui ipse idem sit fundator Sionis; « narrabit autem in scripturis populorum et principum, qui fuerunt in ea, » id est, narrabit in illis scripturis, in quibus continentur nomina populorum et principum renatorum in ipsa civitate: caput enim horum omnium est ille homo qui simul est fundator Sionis, ac per hoc in capite libri scribetur. Porro publicatio hujus libri fiet in die judicii: tunc enim aperientur libri, et alius liber, qui est vite, ut dicitur Apoc. xx, de quo libro dicitur Luc. xx: « Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in caelo. » Per *principes*, intelligit S. Augustinus Apostolos, quos constituit Dominus principes super omnem terram. Quod attinet ad verba, in hebraeo pro *narrabit*, est verbum *ispur*, quod S. Hieronymus vertit *numerabit*. Verbum enim *ספר* utrumque significat, et *narrare*, et *numerare*; et utraque significatio hic locum habet: in libro enim vite narratur res gestae electorum, et eorum numerus describitur. Pro voce *in scripturis*, in graeco habetur *ב ספרים*, *in scriptura*, sed numerus non mutat sensum. In hebraeo habetur ad verbum, *in scribendo populos*, id est, narrabit, vel numerabit, dum scribet populos: atque hinc exposuimus verba vulgatae editionis latinae: in scripturis populorum, id est, in scripturis, in quibus scribuntur populi, sive nomina populorum: una enim editio aliam explicat. Illud, et *principum*, in hebraeo habetur transpositum post illa verba: « Horum qui fuerunt in ea; » imo, sequens versiculus apud Hebraeos incipit per ista verba: *Et principum*. Sed nos sequi debemus lectionem Septuaginta Interpretum, qui emendatores libros habuerunt: ista enim transpositio videtur facta negligentia librorum, et totum sensum obscurat. Illud, *horum qui fuerunt in ea*, in hebraeo est in singulari, *hic natus est in ea*, sed idem est sensus, hic videlicet: Dominus narrabit cum describit populos et principes, quorum unusquisque per nativitatem fuit in ea.

7. SICUT LETANTIUM OMNIUM HABITATIO EST IN TE. Vers. 7.

Haec est conclusio Psalmi, quae continet summam felicitatem habitantium in illa civitate, cujus fundamenta initio Psalmi descripta sunt. Haec est enim felicitas propria civitatis sanctae Jerusalem, quod in ea nullus est miser, nullus moriens, nullus gemens: quoniam « absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, » Apoc. xxi; et quavis haec implenda sint re ipsa in caelesti Jerusalem: tamen etiam in Ecclesia militante, qui sunt descripti cives in caelo, omnes sunt spe gaudentes; et illis dicit Salvator Joam. xvi: « Gaudium vestrum nemo tollet a vobis; » et Apostolus, *Philip. iv*: « Semper gaudete; » et revera si servi Dei gaudent etiam in tribulatione, quando mestis esse poterunt? Notat autem S. Augustinus, non esse dictum, « letantium, » sed « quasi letantium, »

ne putaremus aeternam patriam esse letantium, qualem hic videmus in filiis hujus saeculi, qui letantur in acquisitione auri et argenti, vel in carnalibus deliciis, aut aliis ejusmodi rebus. Erit ergo habitatio in caelesti Jerusalem similis habitatio, ubi convivium, vel nuptiae, cum letitia et canticis jucunde celebrantur; sed non erit eadem causa letitiae, hic et ibi, ac si diceretur: Non erit habitatio tripudiantium, vel potantium, sed sicut tripudiantium et potantium; neque erit habitatio letantium in nuptiali convivio, sed sicut letantium in nuptiali convivio. Ex hebraeo S. Hieronymus vertit: *Et cantores quasi in choris, omnes fontes mei in te*. Sed, ut supra diximus, Septuaginta Interpretes habuerunt codices magis correctos, et verba illa, *וְסוֹרִים* *vesarim*, quae S. Hieronymus legit in hoc ultimo versiculo, et vertit, et *cantores*, ipsi legerunt in versiculo superiore, et vertunt, et *principum*; nam vox *וְסוֹרִים* si legatur cum puncto in dextro cornu primae litterae, significat

cantores, a veroo *וְסוֹרִים*; si legatur cum puncto in sinistro, significat *principes*, a verbo *וְסוֹרִים*, et sic legerunt Septuaginta Interpretes. Illud, *quasi in choris*, potest etiam recte verti, *sicut tripudiantium, vel letantium*, ut notum est. Denique illud, *omnes fontes mei in te*, non habet difficultatem, nisi ratione duorum vocabulorum, *fontes mei*; sed vox hebraica, *כְּעֵינִי*, *fontes mei*, lecta videtur a Septuaginta Interpretibus *mahoni*, cum *iod* paragogico, quae significat *habitationem*: neque enim tam imperitii erant Septuaginta, ut pro fontibus, ponerent habitationem, nisi legissent verbum, quod ita verum posset. Sed quamvis vera lectio sit, quam ex Septuaginta Interpres noster latinus expressit: tamen lectio quoque illa verum sensum habet, quam S. Hieronymus ex hebraeo transtulit. Vere enim beati omnes in caelis sunt quasi cantores in choris laudantes Deum, quoniam omnes fontes honorum divinorum in caelesti Jerusalem inveniuntur.

PSALMUS LXXXVIII

SECUNDUM HEBRAEOS.

V. s. u. — Canticum Psalmi, 1. filiis Core, in finem, pro Muleth ad respondendum, intellectus Eman Ezrahitae.

V. s. u. — Canticum carminis [h. Psalmus] filiorum Core, victori per chorum ad precitendum, eruditiois Eman Ezrahitae.

2. Domine, Deus salutis meae, in die clamavi, et nocte coram te.

Domine, Deus salutis meae, per diem clamavi, et nocte coram te.

3. Intret in conspectu tuo oratio mea: inclina aurem tuam ad precem meam.

Ingrediar ante te oratio mea: inclina aurem tuam ad laudationem meam.

4. Quia repleta est malis anima mea, et vita mea inferno appropinquavit.

Quia repleta est malis anima mea, et vita mea ad infernum descendit [h. usque pervenit].

5. Estimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adjutorio, 6. inter mortuos liber,

Reputatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum quasi homo invalidus, inter mortuos liber:

Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, et ipsi de manu tua repulsi sunt.

Sicut interfecti et dormientes in sepulchro, quorum non recordaris amplius: et qui a manu tua abscessi sunt.

7. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris, et in umbra mortis.

Posuisti me in lacu novissimo [h. subteriore]: in tenebris, [al. tenebrosus et] in profundis.

8. Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me.

Super me confirmatus est furor tuus, et cunctis fluctibus tuis afflixisti me. SEMPER.

9. Longe fecisti notos meos a me; posuerunt me abominationem sibi.

Longe fecisti notos meos a me, posuisti me abominationem eis, clausum, et non prodeunt tem.

Traditus sum, et non egrediebar: 10. Oculi mei languerunt pro inopia.

Oculus meus infirmatus est ab afflictione, vocavi [al. invocavi] te, Domine, tota die, expandi ad te palmas meas.

Clamavi ad te, Domine, tota die; expandi ad te manus meas.

Numquid mortuus facies mirabilia: aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?

11. Numquid mortuus facies mirabilia: aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?

Numquid mortuus facies mirabilia: aut gigantes surgent [al. resurgent], et confitebuntur tibi? SEMPER.

12. Numquid narrabit aliquis in sepulchro mi-

Numquid narrabitur in sepulchro misericordiam

sermociniam tuam, et veritatem tuam in perditione?

13. Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et iustitia tua in terra oblivionis?

14. Et ego ad te, Domine, clamavi, et mane oratio mea preveniet te.

15. Ut quid, Domine, repellis orationem meam: avertis faciem tuam a me?

16. Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea: exaltatus autem, humiliatus sum et conturbatus.

17. In me transierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me.

18. Circumdederunt me sicut aqua tota die: circumdederunt me simul.

19. Elongasti a me amicum et proximum, et notos meos a miseria.

Argumentum. — Quenam fuerit, in qua re constiterit miseria, quam queritur scriptor, vix dici potest. Neque morbi aliquod iudicium certum reperitur, nec captivitatis, nec captivitatis, de qua cogitarunt alii. Strophe quatuor: vers. 2-3, preces; vers. 4-10, miseria descriptio; vers. 11-13, num mortui te celebrant? vers. 14-19, repetuntur preces et descriptio miseria. E duobus titulis, librarii errore iuxta positis, conflaturo carminis inscriptio: *shir* enim, i. e. *canticum*, auctorem simul cum *maskil* usurpatur; insuper *ps. præcentori* semper primo venit loco. Porro, prior titulus spurius videtur; nam huic Psalmo convenit appellatio *maskil*, non item *shir*.

1. Canticum, carmen Coraitarum (pars tituli spuria).

Præcentori, super suavem *modum* ad canendum, *maskil* $\tau\epsilon\sigma$ Heman Esrachita.

2. Jova, Deus salutis meæ,
die clamo, nocte coram te.

3. Veniat coram te oratio mea,
inclina aurem tuam ad clamorem meum.

4. Nam satura malorum *est* anima mea,
et vita mea ad oreum inclinat.

5. Reputor cum (similis) descendentibus in sepulcrum,
sum instar viri sine robore (mortui).

6. Inter mortuos liber *sum*,
instar confessorum (occisorum), qui jacent in sepulcro,
quorum non memor es amplius,
et qui a manu (cura) tua exclusi sunt.

7. Posuisti me in fovea profunda,
in obscuris *locis*, in abyssis.

8. Super me incumbit furor tuus,
et omnibus fluctibus tuis opprimis *me*.

9. Removisti notos meos a me,
fecisti me abominationem (detestabilem) ipsis;
clausus sum, nec possum evadere.

tua, veritas [al. *et veritas*] tua in perditione?
Numquid noscentur in tenebris mirabilia tua, et iustitia tua in terra quæ oblivioni tradita est?

Ego autem ad te, Domine, clamavi [*h. deprecatus sum*], et mane oratio mea preveniet te.
Quare, Domine, abjicis animam meam, abscondis faciem tuam a me?

Pauper ego et arumnosus ab adolescentia; portavi furorem tuum, conturbatus sum.

Super me transierunt iræ tuæ: terrores [al. *et terrores*] tui oppresserunt me.

Circumdederunt me quasi aqua tota die: vallaverunt me pariter.

Longo fecisti a me amicum et sodalem: notos meos abstulisti [*h. præ tenebris*].

10. Oculus meus tabescit propter afflictionem (vel *miseriam*); clamo ad te, Jova, quotidie, expando ad te manus meas.

11. Num mortuis facies mirabilia (succurres)? an manes surgunt, celebrant te (cultu publico)?

12. Num narratur in sepulcro gratia tua, fides tua in barathro (oreo)?

13. Num innotescunt in tenebris miracula tua, et iustitia tua in terra oblivionis?

14. Ego jam ad te, Jova, vociferor, et mane preces meæ occurrunt tibi.

15. Cur, Jova, rejicis animam meam (me), occultas faciem tuam a me?

16. Afflictus ego sum et expirans a juventute; perfero terrores tuos, consilii inops sum.

17. Me obruunt iræ tuæ, terrores tui prorsus perdunt me.

18. Circumdant me (terrores tui) sicut aquæ quotidie, cingunt me simul.

19. Removisti a me amicum et sodalem, noti mei tenebræ.

NOTE.

Vers. 1. Maurer, *ad modum* instrumenti *Machalath* dicti *canendum*. Hengstenb. *de morbo afflictionis*: qui titulus, ait, symbolicus est, indicatque de magna aliqua calamitate in hoc carmine agi. *Maskil*, carmen exquisite compositum, doctrinæque plenum. *Heman*, $\tau\epsilon\sigma$ Esrach filius, Ethanisque frater, sub Salomone sapientia florebat (1 *Reg.* iv, 31): unde non male conjectant quidam, hunc Psalmum et illum, qui proxime sequitur, compositos fuisse Roboamo regnante, post schisma decem tribuum, invasionemque Seseæ regis Ægypti, de qua 1 *Reg.* xv, 25 seqq. — Vers. 4. *Inclinat*: sic verbum hebr. intransitive usurpatur *Ezech.* vii, 12 et al. Alii, *et vitam meam... detruserunt*, puta hostes mei. — Vers. 6. *Liber*, ab omni numinis cura liber et derelictus. Alii, *prostratus*, infirmus. Maurer et Ewaldus, *inter mortuos est stratum meum*. — Vers. 7. Quæ maximorum periculorum sunt imagines. — Vers. 9. *Clausus*, malis undique circumclusus. Hengstenberg, *domi me contineo*, nec præ confusione *egredi audeo*: cf. *Thren.* iii, 7, 9; *Ps.* xxxi, 12; *Job.* xxxi, 34. — Vers. 10. *Oculus* faciem totam interdum, sicut et Latini et totum hominem, significat, sicut $\alpha\alpha\alpha$ *πρῶτον* homericæ *Iliad.* 9, 164. Alius pro *tabescit* vertit *inquietus est*. — Vers. 11-13. Succurre ergo mihi, dum vivo. — Vers. 16. Pro *a juventute*, alius vertit *propter conturbationem*. — Vers. 17. *Perdunt me*, pilpel a צָרָת , vel pilhel tertia radicali ad exaggerandam significationem geminata. — Vers. 19. *Noti mei tenebræ* sunt, eos non amplius video, deseruerunt me: ita Maurer. Hengstenberg, *cognati mei.... eorum loco mihi superest tenebrarum locus*, infernus. Alius, *notos meos in miseria, vel propter miseriam*: ita et Alexandrinus, qui legit *mechoshey*, atque *tenebras* accepit pro miseria.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVII

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Psalmi filii Core, in finem pro Mabeleth, ad respondendum, intellectus Eman Ezraite.

Obscurus titulus est, ut fere tituli ceteri esse solent. Illud, *pro Mabeleth*, est ipsa vox hebraica, quam Septuaginta interpretes intactam reliquerunt, ut *amen, alleluia*, et similes; S. Hieronymus vertit, *per chorum*; alii volent esse instrumentum musicum. Illud, *ad respondendum*, S. Hieronymus vertit, *ad precandum*; vox tamen hebraica לַקָּוֹן *respondere* significat. Videtur autem Eman Ezraita ille esse, qui cantor dicitur lib. I *Paral.* cap. vi, et nepos Samuelis fuisse describitur: quamvis et alii fuerint, qui hoc nomine dicti sunt. Igitur sensus erit: Canticum Psalmi filii Core datum ad canendum et frequentandum usque in finem super choros, vel super instrumentum *mabeleth* appellato, ad respondendum alternatim canendo, in quo explicatur eruditio, sive intelligentia mysterio plena Eman Ezraite, sive ipse, sive David in ejus persona Psalmum composuerit. Argumentum Psalmi ex Hieronymo et Euthymio est passio Domini nostri Jesu Christi, quæ hoc loco manifeste prædicatur, ut in aliis multis Psalmis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, DEUS SALUTIS MEÆ, IN DIE CLAMAVI, ET NOCTE CORAM TE.

Propheta in persona Christi, ut ostendat magnitudinem passionis, multis et variis modis repetit et inculcat, quod Dominus in cruce pendens dixit: «Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?» Incipit autem ab oratione invocans Deum Patrem, ac dicens: «Domine, Deus salutis meæ,» id est, a quo salutem expecto per celestem resurrectionem, «in die clamavi, et nocte coram te;» clamavit enim in die passionis ex cruce, dicens: «Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?» et nocte præcedente in horto ter clamavit: «Pater mi, si fieri potest, transfer calicem hunc a me.»

Vers. 2. 2. INTRET IN CONSPECTU TUO ORATIO MEA, INCLINA AUREM TUAM AD PRECEM MEAM.

Exaudiatur, inquit, obsecro, oratio mea: id enim significant omnia verba hujus versiculi, sed metaphoris multis poeticis admixtis. «Intret in conspectu tuo oratio mea,» id est, admittatur quasi orator quidam ad presentiam tuam hæc oratio mea. «Inclina aurem tuam ad preceam meam,» id est, posteaquam oratio admissa fuerit ad presentiam tuam, præbe illi benignam aurem, ut cum fiducia exponat petitionem suam. In hebræo pro verbis, *ad preceam meam*, habetur לְרַחֵם *id est, ad laudationem meam, sive ad hunc modum meum*: est enim oratio cum admixta laude. Laus autem est in primis verbis Psalmi, ubi dicitur: «Domine, Deus salutis meæ.»

Vers. 3. 3. QUIA REPLETA EST MALIS ANIMA MEA, ET VITA MEA INFERNO APPROPINQUAVIT.

Hæc referri possent ad verba illa: «Tristis est anima mea usque ad mortem,» *Math.* xxvi; sed

magis apte respondent illis quæ dicta sunt in cruce: «Deus meus, ut quid dereliquisti me?» *Math.* xxvii; tunc enim plane repleta erat malis anima Christi ob ingentes dolores totius corporis sui, et astantis matris suæ, et vita ipsius proximissima erat morti, ac per hoc inferno, ad quem tunc omnes animæ defunctorum descendebant. Non desunt qui hæc omnia et sequentia referant ad morbum corporalem Davidis, aut Ozia regis; sed si ita esset, nihil mysterii in hoc Psalmo esset, neque in titulo diceretur: «Intellectus Eman,» neque Ecclesia Psalmum hunc cum cæteris frequentaret.

Vers. 4. 4. ÆSTIMATUS SUM CUM DESCENDENTIBUS IN LACUM: FACTUS SUM SICUT HOMO SINE ADJUTORIO, INTER MORTUOS LIBER.

Commemoravit dolores gravissimos corporis sui, ob quos jam vicinus erat morti; commemorat nunc ignominiam et contempnum, quem patiebatur jam mortuus ex opinione hominum: existimabant enim homines illum esse quasi unum de cæteris, qui invitatus descendisset in mortem, nec posset ullo modo seipsum juvare, neque haberet a quo juvaretur, cum tamen ipse vere esset inter ipsos etiam mortuos liber a dominatu mortis, et a captivitate diaboli, et posset, quando vellet, mori, et quando vellet, resurgere. «Æstimatus sum, inquit, cum descendentibus in lacum,» id est, putaverunt homines me descendisse in locum animarum, sicut alii descendunt, invitum videlicet et coactum; ac per hoc existimaverunt me esse unum de numero infirmorum mortalium: «factus sum,» opinione hominum insipientium, «quasi homo sine adjutorio;» nam ideo insultabant moventes capita sua, et dicebant: «Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.» «Inter mortuos liber:» id est, ego qui

inter morti addictos, et potestati ejus subjectos solus liber sum, ut nemo me ad mortem cogere possit, «et qui potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam,» ut dicitur *Joan.* x: Ego, inquam, existimatus sum sicut homo sine adjutorio, infirmus, et imbecillus, ut cætera turba mortalium.

Vers. 5. 5. SICUT VULNERATI DORMIENTES IN SEPULCRIS, QUORUM NON ES MEMOR AMPLIUS, ET IPSI DE MANU TUA REPULSI SUNT.

Pergit explicare opinionem hominum de morte sua. Existimatus, inquit, sum «sicut vulnerati dormientes in sepulcris,» id est, sicut alii vulneribus occisi, et in sepulcris jacentes sopore mortis oppressi. «Quorum non es memor amplius,» id est, quorum tu Deus curam, quam de hominibus habes, deposuisti, cum amplius non sint inter homines. Quod idem repetit et declarat, dicens: «Et ipsi de manu tua repulsi sunt,» id est, ideo tu Deus oblitus es eorum, neque de illis amplius cogitas, quoniam a manu providentiæ tuæ repulsi sunt, cum non sint amplius in rerum natura. Ubi non dicit Propheta, corpora defunctorum non pertinere ad curam Dei, sed homines mortuos, quia homines mortui, non sunt homines, neque indigent victu, vestitu aliisque rebus quibus indigent homines. Porro Christus, etiam in triduo mortis non fuerit homo, et vere vulneribus occisus jacuerit in sepulcro; tamen valde dissimilis erat aliis hominibus, quoniam ipse se resuscitare poterat, quod nulli alii possunt. S. Augustinus exponit illud, «quorum non es memor amplius,» in hunc sensum: Non es memor aliorum mortuorum, ut eos continuo resuscites, sed memor eris in fine sæculi; et illud, «et ipsi de manu tua repulsi sunt,» exponit de Judæis existimantibus Christum similem fuisse aliis mortuis, non autem de mortuis jacentibus in sepulcris. Non rejicio expositionem; sed quam supra posuimus, ea nobis videtur magis textui inherere. Qui Psalmum exponunt de ægrotatione Davidis, vel aliis ejus calamitatibus, coguntur hæc omnia explicare per tropos et similitudines, cum tamen Christo Domino proprie, et ad litteram aptissime conveniant.

Vers. 6. 6. POSUERUNT ME IN LACU INFERIORI, IN TENE-BROSIS, ET IN UMBRA MORTIS.

Hæc referuntur ab Euthymio ad sepulcrum Christi, quod lapide superposito tenebrorum erat. Sed de sepulcro dictum est in versiculo superiore; et sepulcrum tenebrorum quidem dici potest, sed non profundum instar lacus. Itaque melius referentur ad limbum, qui est locus subterraneus, et infernus etiam dici solet, et sic exponit S. Hieronymus. S. Augustinus pro locum inferiorem, sive infernum, ut ipse legit, intelligit summam misericordiam, qua major non sit, ut in *Psalm.* xxxix: «Eduxisti me de lacu miserie,» «Posuerunt me

in lacu inferiori;» id est, inimici mei, qui me occiderunt, fecerunt ut descenderem ad inferiores partes terræ secundum animam, qui jacebam secundum corpus occisus in sepulcro; describit autem locum inferni, dicens: «In tenebris et in umbra mortis,» id est, in locis tenebrosis, et in umbra densissima, qualis est umbra mortis. Vide in explicatione *Psalm.* xxii, vers. 4. In hebræo habetur, *posuisti me*; sed Septuaginta legerunt cum aliis punctis non *shatthani, posuisti me, sed shatthanu, posuerunt me*; sed etiam legerint *posuisti me*, sensus esset verus; siquidem Deus Pater recte dici potest, posuisse Christum in limbo, quemadmodum etiam in cruce et in sepulcro, quia «proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum,» ut ait Paulus *Rom.* viii. Illud etiam, *in umbra mortis*, in hebræo habetur, כְּצֵל מוֹת *in profundis*. Sensus est idem, et fortasse, ut alii ante nos observarunt, litteræ sunt transpositæ, et Septuaginta legerunt, כְּצֵל מוֹת *bital maveth*, quod significat, *umbra mortis*. Sunt enim litteræ omnino eadem.

Vers. 7. 7. SUPER ME CONFIRMATUS EST FUROR TUUS, ET OMNES FLUCTUS TUOS INDUXISTI SUPER ME.

Duabus metaphoris declaravit David in persona Christi magnitudinem passionis. «Super me confirmatus est furor tuus,» id est, furor tuus, quo indignabar peccatis generis humani, sive zelus justitiæ, quo peccata omnia vindicari volebas, super me non solum effusus est, sed etiam confirmatus et roboratus, ut non inde recederet, donec plenissima satisfactio existeret. Hæc est prima metaphoræ, ex qua intelligimus tantam fuisse acerbiteriam Dominice passionis, quantum requirebat furor Dei omnipotentis in peccata totius mundi. Digna plane res, quam omnes redempti attentissime contemplantur. «Et omnes fluctus tuos induxisti super me.» Hæc est altera metaphoræ, qua comparatur passio Dominica omnibus fluctibus totius maris obruentibus, sive agitantibus, et allidentibus ad varios scopulos hominem in mare præcipitatum. Sicut enim Dominus Jesus Christus omnia peccata hominum super se diluenda susceperat, sic etiam non unus, aut alter fluctus penalis, sed omnes omnino in eum irruerunt.

Vers. 8. 8. LONGE FECISTI NOTOS MEOS A ME; POSUERUNT ME ABOMINATIONEM SIBI.

Addit ad cæteras passiones aversionem notorum ab ipso. Per notos autem intelliguntur, qui eum noverant inter ipsos conversantem et docentem, sed non credebant esse Deum, aut Messiam, de quibus dicitur *Joan.* 1: «In propria venit, et sui eum non receperunt.» «Longe fecisti, inquit, notos meos,» id est, permisisti ut qui me noverant, longe recederent a me; «posuerunt me abominationem sibi,» id est, non solum recederent, tanquam si me non nossent, sed etiam exeerarentur

Homines mortui non sunt homines.

Ascribitur Davidi peccationis quantum fuerit.

Locus inferior.

ut seductorem, et Samaritanum, et daemoniacum, et amicum publicanorum et peccatorum : hæc enim omnia leguntur in Evangelio dicta esse a Phariseis de Christo. Posset tamen hic versiculus exponi de discipulis eius, quod proprie noti ejus dicuntur, *Luc. xxii* : « Stabant, inquit, omnes noti ejus a longe. » Et *Matth. xxvi* : « Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. » Quod autem additur de abominacione, impletum videtur in S. Petro, qui *Matth. xxvii*, « cepit detestari, et jurare, quia non novisset hominem ; » ubi quamvis revera S. Petrus in corde suo non abominaretur Christum, tamen visus est abominari, cum juraret cum juramento execratorio, se non novisse illum. Benigne discipuli ejus, cum nondum intelligerent sacramentum Domini passionis, et apprehenderent passionem et mortem Domini, ut iam noxiam et sibi et Christo, non mirum est, si tunc eum abominarentur ; unde etiam ei dicebant : « Nunc te querentibus Judæi lapidare, et iterum vadis illuc, » *Joh. xi*. Et S. Petrus, audita predicatione Passionis, abominatus eam dixit : « Absit ate, Domine, non erit tibi hoc, » *Matth. xvi*. Utamque expositionem alligat S. Augustinus, sed anteponebat primam. S. Hieronymus per *notos* intelligit Apostolos, per « abominantes, » intelligit Judæos : ut et Euthymius. Sed difficile est ita dividere, cum pronomen *sibi* referatur ad *notos* : illi enim « posuerunt eum abominacionem sibi, » qui longe facti sunt ab eo, quamvis noti ejus essent.

9. TRADITUS SUM, ET NON EGREDIEBAR; OCLI MEI LANGUERUNT PRÆ INOPIA.

10. CLAMAVI AD TE, DOMINE, TOTA DIE; EXFANDI AD TE MANUS MEAS.

Explicata Passionis magnitudine, revertitur ad initium Passionis et ad initium Psalmi, id est, ad orationem, qua deprecatur mortem corporalem, ut fecit in horto, vel certe longiorem moram in morte : « Traditus sum, inquit, et non egrediebatur, » id est, traditus sum quasi in carcerem, et conclusus undique in decretam a te passionem, unde egredi non potero ; et ideo « oculi mei » lacrymis multis effusus « languerunt, » et quasi siccati sunt « præ inopia » humoris. Illud enim, *traditus sum*, in hebræo significat, *traditus sum in carcerem*, sive *conclusus sum in carcere*. Sed per carcerem intelligimus angustias passionis, et quoniam videbat, Dei præsentiam et prædefinitionem, se traditum in ejusmodi angustias, ideo dicit : « Et non egrediebar, » id est, non poteram, nec volebam egredi, stante decreto Patris æterni. « Clamavi ad te, Domine, tota die ; » hoc idem habetur in principio Psalmi, et declaratur ab Apostolo ad *Hebr.* cap. v. : « Qui in diebus carnis sue, preces supplicationesque ad eum qui posset eum salvum facere a morte, cum lacrymis et clamore valido offerens, exauditus est pro sua reverentia. » Dicitur autem clamasse « tota die, » quia et die et nocte clamavit, ut dicitur in primo

versiculo : nam ex die et nocte completur dies naturalis, ac per hoc tota dies dicitur utraque pars diei, quamvis non utraque pars integra sit. « Expandi ad te manus meas, » orando videlicet, vel expandi in cruce manus meas, ut tanto oblato sacrificio facilius impetrem, et mihi celere resurrectionem, et corpori meo mystico liberationem a morte sempiterna. Neque obstat quod non expandit Christus manus tota die : illud enim, *tota die*, refertur solum ad clamorem, non autem ad expansionem manuum. S. Augustinus exponit omnia mystice, quoniam non existimabat posse ad litteram ostendi, quomodo Christi oculi poterint languere præ inopia : neque quomodo tota die clamaverit, et extenderit manus suas.

11. NUMQUID MORTUIS FACIES MIRABILIA, AUT MEDICI SUSCITABUNT, ET CONITERUNT TIBI?

12. NUMQUID NARRABIT ALIQUIS IN SEPULCRO MISERICORDIAM TUAM, ET VERITATEM TUAM IN PERDITIONE?

13. NUMQUID COGNOSCENTUR IN TENEBRIS MIRABILIA TUA, ET JUSTITIA TUA IN TERRA OBLIVIONIS?

Reddit rationem Propheta in persona Christi, cur a morte salvari petierit. Possunt autem hic tres versiculi tribus modis exponi, primum de morte æterna quam Christus a membris suis, hoc est, fidelibus suis amoveri oraverit : et in hoc sensu facile est intelligere hos tres versiculos. Redditur enim ratio, cur petendum et optandum sit ut hæc mors amoveatur a fidelibus, quia beus erga damnatos ad mortem æternam non ostendere solet, nec debet mirabilia sua neque illi unquam resurrexerit debent ad vitam beatam, neque narrabunt cum laude misericordiam et veritatem Dei ; denique quia non solum non narrabunt ista, sed neque cognoscent. Contra hanc expositionem facit, quod hic nominantur sepulera et medici : sepulera enim sunt corporum mortuorum, non animalium damnarum, et medici si experimentum ullum facere auderent, circa corpora, non circa animas auderent. Secunda expositio est, quod per mortuos et sepultos intelligantur obstinati in peccato, apud quos parum valent mirabilia Dei, et quos medici spirituales, quantumvis magni, non resuscitant. Hanc persequitur S. Augustinus, et ex parte etiam S. Hieronymus ; sed mystice est interpretatio, non litteralis. Tertia est Theodoretus et Euthymius, quod intelligantur hæc omnia de morte corporali, quam Christus a se et suis deprecatur, optans et petens celere resurrectionem, et tunc sensus hic erit : « Numquid mortuis facies mirabilia ? » id est, heroe mortem, cupio vitam conservari, aut brevi restitui mihi, et fidelibus meis : quoniam mortuis, qui non vivunt, nec sentiunt, frustra ostenderes mirabilia opera tua, que tamen mirabilia honorificum est te facere, et justum est ut agnoscantur, et tibi gratias agantur. « Numquid medici suscitabant,

Dens erga damnatos non ostendere solet mirabilia sua.

et confitebuntur tibi ? » id est, mortui non solum non vivunt, nec sentiunt ; sed neque arte ulla humana suscitari possunt, ut sentiant, et vivant, et tibi confiteantur confessionem laudis. « Numquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione ? » id est, ideo non facis mortuis mirabilia tua, quia illi in sepulchris jacent sine sensu, et mirabilia tua narrare non possunt, que mirabilia sunt misericordie et veritatis tue opera. Perditio autem hoc loco amissionem vite corporalis significat ; proinde jacere in sepulchro, et in perditione idem est : soli enim in sepulchris jacent, quorum vita perditæ et extinctæ est. « Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis ? » id est, ideo non narrabunt mortui in sepulchris mirabilia tua, quia non ea cognoscent, neque cognoscere possunt, cum degant in tenebris mortis, et in terra oblivionis, ubi nulla est memoria rerum preteritarum, sicut nec sensus rerum presentium. Hæc expositio confirmari potest ex verbis regis Ezechie apud Isaiam cap. xxxviii, qui sine ullo dubio petebat vitam corporalem sibi conservari a Deo, et dicebat : « Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te ; vivens, vivens ipse confitebitur tibi, sicut et ego hodie. » Similia habentur in *Psal. cxiii* : « Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui vivimus, benedicimus Domino. » Quod attinet ad verba, in hebræo pro illis verbis, aut *medici suscitabant*, habetur, aut *gigantes resurgent*. Sed hæc varietas nata est ex ambiguitate vocis hebræicæ, ut etiam S. Augustinus admonuit ; nam vox *רופאים*, que significat *gigantes*, vel *mortuos*, si scribatur *רופאים*, uno puncto duntaxat mutato, significat *medicos*. Sic autem legisse Septuaginta Interpretes certissimum est. Quod autem recte legerint et verterint, ex hoc etiam agnosci potest, quod radix hujus vocabuli est *רפא*, que significat *mederi*, sive *sanare*. Quando enim *רופאים* accipitur pro *gigantibus*, vel *mortuis*, debet sumi *אֶתְּ* pro *he* : nam radix est *רפא*, que significat *dissolvere* ; unde dicuntur mortui *רופאים*, quasi resoluti in cineres ; et gigantes dicuntur *רופאים*, quasi qui terribili aspectu suo dissolvant intuentes. Illud autem, *רופאים*, similiter est ambiguum, et potest significare tam *resurgent*, quam *suscitant* ; et ideo Interpretes accommodare transulerunt, sive *resurgent*, sive *suscitant*. Illud, et *confitebuntur tibi*, aliqui referunt ad medicos, quasi dicat Propheta : Numquid medici suscitabant mortuos, et laudabunt te, quod tantam virtutem medicine tradideris ; sed rectius referunt ad mortuos, ut sensus sit : Numquid medicis suscitare poterunt mortuos, et ipsi mortui laudabunt te ? Et sic exponit S. Augustinus. Denique illud, *in terra oblivionis*, ambiguum est : potest enim significare, in loco ubi est oblivio omnium rerum, et talis est regio mortis ; vel in loco obliito, cujus loci vido-

licet, nemo amplius recordatur. Codex hebræus ambiguus est ; Septuaginta Interpretes, et S. Hieronymus interpretati sunt posteriore modo. Consequentia autem sermonis videtur requirere priorem sensum ; sed uterque sensus in ideo recidit, terra enim oblivioni data, est terra deserta et desolata, ad quam nemo vivens accedit : proinde nemo est tibi, qui ullius rei recordetur, cum nemo sit tibi vivens et sentiens.

14. ET EGO AD TE, DOMINE, CLAMAVI; ET MANE ORATIO MEA PREVENIET TE.

15. UT QUID, DOMINE, REPELLIS ORATIONEM MEAM? AVERTIS FACIEM TUAM A ME?

Demonstrat in fine Psalmi divino decreto confirmatam fuisse Christi passionem, ut mutanda omnino non esset ; et pluribus verbis (ut initio diximus) explicatur illud in cruce brevissime dictum a Domino, *Matth. xxvii* : « Deus meus, ut quid dereliquisti me ? » « Et ego ad te, Domine, clamavi, » ut videlicet calix passionis transiret a me ; « et mane oratio mea preveniet te, » id est, satis tempore, in ipso exortu passionis oratio mea preveniet te ; nam etiam oratio Christi in horto fusa, nocturno tempore fuerit fusa, tamen dicitur mane fusa, quia tunc oriri incipiebat ipsa passio, et erat illud tempus quasi aurora passionis. « Ut quid repellis orationem meam ? » id est, quare non exaudis ? quare non facis ut calix iste transiret a me ? « Avertis faciem tuam a me ? » id est, quare avertis faciem tuam a me, quasi alienus ? quare derelinquis me ? Hæc autem dicuntur, ut intelligatur magnitudo passionis, quam natura humana naturaliter horrebat : alioquin enim absolute Dominus ipse passionem, ut remedium ad tollenda peccata generis humani, omnino volebat et eligebat, et Pater semper exaudivit in eo quod absolute petiit. In hebraico et greco textu, habetur : *Ut quid, Domine, repellis animam meam*, pro eo quod nos habemus : *Ut quid, Domine, repellis orationem meam* ? Sed tamen etiam veteres Patres Hieronymus et Augustinus legunt *orationem meam*. Proinde latina Vulgata lectio non est nova ; et una lectio aliam declarat. Sensus enim est : Ut quid, Domine, repellis orantem animam meam ?

16. PAUPER SUM EGO, ET IN LABORIBUS A JUVENTUTE MEA : EXALTATUS AUTEM HUMILIATUS SUM ET CONTURBATUS.

Ne putarent homines Christi passionem trium horarum aut unius diei tantum fuisse, revelat hic nobis Spiritus Sanctus, Christum in diebus carnis sue nunquam sine passione vixisse. Nam præter calicem mortis amarissimum, quam semper ante oculos mentis habuit, in omni etate sua, in laboribus et ærumnis fuit. « Pauper, inquit, sum ego, et in laboribus a juventute mea, » id est, cum in forma Dei essem beatus et dives, propter vos homines egenus factus sum, et in laboribus a ju-

Christus passionem habuit, sed eam naturaliter horrebat.

Christus omnibus vite sue diebus passionem sustulit.